

PREDSLOV

Ešte zo školy si pamätám, že stará hebrejčina nemá výraz pre slovo „história“. Namiesto neho používa slovo *zikaron*. Pravdupovediac, netuším, prečo mi celé roky utkvela v pamäti práve táto informácia, no stalo sa. Mám pred očami učiteľku, keď nám vysvetľovala, že doslovný preklad slova *zikaron* je „pamäť“, ale nie je to celkom výstižné. „Vo význame tohto slova je niečo, čo sa v angličtine nedá vyjadriť,“ dodala.

Možno preto, lebo judaizmus nerozlišuje medzi históriou a pamäťou. Židia nechápu minulosť ako reťazec udalostí nasledujúcich za sebou v chronologickom poradí, ale ako kontinuálnu tradíciu. Byť súčasťou židovskej histórie predpokladá dodržiavanie židovských tradícií a nachádzanie ich zmyslu znamená stať sa súčasťou tejto kolektívnej pamäti. *Zikaron* však nie sú len spomienky na minulosť, je to aj spoločné pamäta-

nie si istého spôsobu života. Spomenul som si na význam tohto slova, keď som s Evou Slonimovou začal pracovať na jej memoároch. Takmer štyri mesiace sme každý utorok sedávali u nej v pracovni a zhovárali sa o jej minulosti. Prekvapilo ma, koľko si pamätá. Často som si musel pripomenúť, že v čase, keď sa väčšina týchto udalostí stala, mala necelých trinásť rokov. Obdivoval som jej sebaovládanie a schopnosť sústrediť sa, keď spomínala na chvíle nepredstaviteľného utrpenia a hrôzy. Rozprávala mi svoj príbeh s chladnokrvným odstupom, akoby ho neprežila ona, ale niekto iný.

Naše rozhovory som si nahrával, a keď som ich neskôr znova počúval, uvedomil som si, že na mňa pôsobia omnoho silnejšie, než keď mi ich rozprávala Eva. Chýbala mi jej milá, upokojujúca prítomnosť, preto som zlo, ktorému bola vystavená ako dieťa, vnímal ako zdrvujúce a nepochopiteľné.

Až pri prepise našich rozhovorov som počul skutočný hlas desaťročnej Evy a vnímal ten životný príbeh jej detskými očami. Zvyčajne sa kladie veľký dôraz na systematické zaznamenávanie toho, čo sa udialo počas holokaustu. Isteže, je to potrebné, no môže sa stať, že história sa nakoniec scvrkne na kopy chladných, krutých faktov, ktoré prekryjú utrpenie jednotlivca.

Dlho sme sa s Evou zhovárali, prečo chce napísať túto knihu, a stále sme sa vracali k jednému aspektu

- vydať svedectvo. Eva cíti povinnosť sprostredkovať budúcim generáciám to, čím si prešla ona aj jej rodina. Chce ukázať vnúčatám, aký bol život židovskej komunity pred holokaustom, povzniesť myšlienku židovskej kontinuity, poučiť ľudí a varovať svet pred potenciálom ľudstva konať zlo.

Raz som Eve naznačil, že takéto svedectvo môže mať aj ďalší, osobný rozmer. Človeku sa naskytne možnosť znova spomínať na prežité a to možno vyústi do katarzie alebo uvoľnenia, ba možno si nájde aj novú perspektívu, ako interpretovať minulé udalosti. Eva pokrútila hlavou a odvetila: „Nie. Nič také v mojich spomienkach nie je. To, že ich opätovne prežívam, je pre mňa iba ťažké. Robím to len pre budúce generácie.“

Pri čítaní tejto knihy budete počuť dva hlasy. Jeden bude patriť súčasnej Eve, historičke, ktorá sa vyjadruje opatrne a obozretne ako človek, čo si vystaval vo svojom vnútri múr na ochranu pred veľkým utrpením. Ten druhý hlas je desaťročná Eva, ktorá zažíva tú traumu prvý raz, to ona spomína, ona je tým malým dieťaťom, čo s patričnou detskou naivitou a nevinnosťou prvý raz hovorí o tom, čo zažilo.

V Evinom svedectve sa história a pamäť prelínajú v jedno. Je takmer nemožné nájsť niečo zmysluplné v tom, čo sa jej stalo. Holokaust ešte vždy predstavuje temný mrak, ktorý spôsobil spúšť v tradíciách, zlom

v židovskej histórii a podľa Eviných slov to bolo aj „posledné zbohom určitému spôsobu života“.

Táto kniha spomienok je predovšetkým prejavom neuveriteľnej odvahy. Podľa mňa Evina odvaha pramení z vedomia, že jej príbeh bude zaznamenaný. Napísala ho pre *zikaron* v nádeji, že niekedy v budúcnosti sa jej svedectvo – spolu so svedectvami ďalších preživších – stane súčasťou židovskej tradície, ktorú si budú odovzdávať a prežívať ďalšie a ďalšie generácie. Tento záznam jej osobných pamätí sa stane súčasťou kolektívnej pamäti židovského národa.

Oscar Schwartz

DETSTVO

Palisády, Bratislava 1931 – 1938

Napriek všetkému si Bratislavu pamätám ako nádherné mesto, cez ktoré majestátne preteká Dunaj. Spomínam si, ako sme sa za slnečných dní preplavili loďou alebo prešli peši na druhý breh rieky do parku a urobili si tam piknik.

Narodila som sa 29. augusta 1931 v Bratislave ako druhé dieťa Eugena a Margaréty Weissovcov. Prvorodeným bol ich jediný syn Kurti, môj brat starší o rok. Zároveň to bol jediný chlapec v našej rozrastajúcej sa rodine. Po mne naša mama porodila ešte ďalších osem dievčat – Noemi, Martu, Ester, Juditu, Renátu, Rút, Ruženu a Hanu. Každá sa narodila viac-menej s ročným odstupom.

Bývali sme v priestrannom dvojposchodovom bytovom dome, ktorý sa hrdo vypínal oproti prezident-skému palácu. Pamätám si to veľmi dobre – Palisády číslo 60.

Otecko kúpil ten dom ešte prv, než sa oženil s Margarétou Kerpelovou. Predpokladám, že ich manželstvo bolo vopred dohodnuté. Zobrali sa v roku 1929 v rakúskom Mattersburgu, mamičkinom rodnom meste. Otecko mal vtedy dvadsaťšesť rokov a mamička o dva roky menej.

V tom čase si mladí muži museli najprv nazhromaždiť prostriedky, aby ukázali, že vedia uživiť rodinu, až potom sa mohli ženiť. Otecko sa pred svadbou prihlásil na vysokú školu a zároveň začal obchodovať s textilom. Pracoval celý deň a večer cestoval na miesta, kam ho priviedol obchod. Popri tom však študoval účtovníctvo a techniku spracovania textílií. Otecko bol pribojný a ten istý prístup k práci vštepoval aj svojim deťom.

Cez leto sme chodievali na dovolenku do Vysokých Tatier. Trávili sme ju v honosných židovských kúpeľoch v Lubochni, kde sa varilo *kóšer* a každý deň sa pieklo čerstvé pečivo. Bývali sme v hoteli obkolesenom mohutnými vrchmi a vysokými stromami. Otecko za každým prišiel za nami až neskôr, vždy mal nejakú neodkladnú prácu, zvyčajne sa to týkalo daní.

My dievčatá sme behali po kopcoch a pretekali sa, ktorá príbehne dolu prvá. So sestrou Noemi som zasa súťažila, ktorá z nás zje viac žemlí. Otecko nás rád pozoroval a za každú zjedenú žemľu nám zaplatil korunu. Brat Kurti bol mlčanlivý chlapec, ktorého

väčšmi bavilo čítanie. Naša mladšia sestra Marta vyzerala ako rozkošná bábika, no mala riadne podrezaný jazyk. Spomínam si, že raz jej nejaká pani povedala: „Taká si chutná, že by som ťa najradšej zjedla,“ načo jej Marta bez zaváhania odvrkla: „Zožerte si svoje deti!“ V Ľubochni bol aj bazén a nám malým deťom dovolili v ňom plávať, hoci doň mali prístup muži aj ženy.

Oteckov otec Šalamún Weiss pochádzal z malého mesta Trnavy. Jeho manželka Ružena Loewenosenová sa narodila v Juhoslávii. Rok po svadbe mojich rodičov sa Šalamún a Ružena presťahovali do Bratislavy do nášho domu na Palisádach. Pres opapa a pres omama, ako sme ich volali, obývali byt na zvýšenom prízemí. Z ulice sa veľkými drevenými dverami vchádzalo do domu, nasledovalo asi desať schodov a stáli ste pred ich bytom.

Všetci, ale najmä otecko, sme sa správali k pres opapovi a pres omame s veľkou úctou. V oteckovom obchode s textilom pres opapa sedával na vysokej stoličke pri pokladnici a na všetko bedlivo dohliadal. Bol vysoký, bezchybného výzoru, s menšou udržiavanou briadkou, oblečený v čiernom obleku a s klobúkom na hlave. Pres omama trochu zostávala v manželovom tieni. Zvyčajne nosila dlhé čierne voľné šaty doplnené nádhernými šnurovacími topánkami siahajúcimi po členky, čiernymi rukavicami a veľkým čiernym klobúkom. Takto oblečená chodila všade, dokonca aj na trh.

Otecko navštevoval svojich rodičov dvakrát denne a počas šabatu odriekal *kiduš* najprv u nich, až potom vyšiel k nám na poschodie, aby zopakoval požehnanie nad vínom aj pre svoju rodinu. Rodičov doslova zbožňoval.

Na druhom poschodí nášho domu na Palisádach býval oteckov starší brat Dávid so ženou Fridou a štyrmi deťmi – Gabrielom (volali sme ho Bobo), Ernestom, Miriam a Rút. Teta Frida pochádzala z rodiny Haberovcov, ktorí žili v Nitre. Od Nitry po Bratislavu bola povestná svojou krásou.

Každý šabat sme sa zišli v byte u pres omamy a pres opapu na hostinu *seuda šlišit*. Muži sedeli na jednej strane stola a oproti nim ženy a deti, no nepamätám sa, že by nám niekto prikázal, ako si máme sadnúť. Jednoducho to tak bolo. Ženy boli rady pokope, aby mohli *šmúzovať*. Ja som sa najradšej bavila so sesternicou Miriam a so sestrou Noemi. Sedávala som uprostred a klebetili sme o šatách a módných róbach.

Všetci sme bývali pod jednou strechou v priestranom starom dome na Palisádach a boli sme si veľmi blízki. Vtedy nebolo bežné, aby všetci členovia rodiny žili tak spoločne ako my, ale oteckova oddanosť rodine nás mimoriadne zomkla.

WEISS & KERPEL

Palisády, Bratislava 1931 – 1938

Otecko a Dávid spoločne viedli obchod s textilom. Ich firma sa volala Bruder Weiss (Bratia Weissovci) a kancelária aj obchod sa nachádzali v centre mesta pod Michalskou bránou číslo 12 – 14.

Z obchodu smerovali do ulice dva veľké výklady. Keď ste prechádzali okolo, zakaždým ste zazreli pres opapu, ako hrdo vystretý sedí na vysokej stoličke a za ním dve police zaplnené tovarom. Na poschodí bola kancelária a bolo tam uskladnených aj veľa balov popelínu a damasku – látok, ktorými bol náš obchod vychýrený.

Našími zákazníkmi boli väčšinou roľnícke ženy, ktoré si privyrábali vyšívaním. Dávid mal viac trpezlivosti s *kunčaftmi* než otecko, preto obsluhoval dolu v obchode, kým môj otec pracoval v kancelárii a zaoberal sa nákupom tovaru, jeho skladovaním a obchodovaním vo veľkom. Keď sa oteckovi nejaký *kunčaft* nepáčil

alebo sa mu zdalo, že pridlho váha s nákupom, buď od neho odišiel, alebo ho nenápadne „posunul“ strýkovi Dávidovi.

Otecko a Dávid mali ešte mladšieho brata Šamua, ktorý nepracoval, lebo sa venoval štúdiu talmudu v *koleli* v Dunajskej Strede, kde žil s manželkou Denu a so štyrmi deťmi – Efraimom, Gitl, Mošem a Jitl –, z ktorých najstaršie nedovŕšilo ešte ani šesť rokov. Strýko Šamu mal dlhú bradu, vždy dbal na to, aby mu spod kabáta trčali uzlíkové šnúrky *cicit*, a správal sa ako prísne ortodoxný Žid. Ani jeden z mužov, ktorí študovali v *koleli*, nepracoval, preto povinnosť zaobstarať peniaze pre rodinu prešla na ich manželky.

Otecko otvoril pre strýka Šamua obchod v Dunajskej Strede. Viedla ho Dena, ktorá sa zároveň starala o deti. Tovar dostávali od otecka zadarmo a žili z toho, čo predali. Otecko ani Dávid by v živote nezamenili prácu za štúdium. Zastávali názor, že obchodovaním si získajú omnoho väčšiu vážnosť. No aj tak bez jediného slova podporovali strýka Šamua.

Strýko Šamu aj s rodinou prichádzal do Bratislavy v čase veľkých židovských sviatkov. Ja som mala zo všetkých najradšej *Pesach* – Sviatok nekvasených chlebov. Tešila som sa, že rodina bude spolu, že sa nepôjde do školy, ale zo všetkého najväčšmi som sa nevedela dočkať nových šiat.

Rada som trávila čas so svojimi bratancami a sesternicami. Všetci sme boli vyobliekaní v novom, vo vlasoch sme mali vpletené krásne stužky a ponožky olemované čipkou. Zvyčajne dva-tri týždne pred *Pesachom* prišla k nám domov krajčírka a zobrala nám miery na nové šaty. Nikdy sme nekupovali konfekciu. Dokonca aj na nočných košeliach sme mali vyšívané golieriky.

Mamička nám raz zorganizovala kurz, na ktorom sme sa učili šiť a opravovať naše oblečenie. Mne sa ten nápad so šitím a plátaním videl riadne nudný. Na prvej hodine som naschvál vystrihla veľkú dieru na látke a vďaka tomu som bola ospravedlnená z celého kurzu.

Mojimi najobľúbenejšími boli šaty empírového strihu z bledomodrého organtínu, na prsiach ozdobené saténovými mašľami rovnakej farby, ktoré voľne splývali až po koniec sukne. K nim som nosila biele kožené topánky s prackou. Spomínam si, že látka tých šiat ma škriabala, no trpezlivo som to znášala, veď boli také nádherné.

Sedávali sme pri stole plnom typických židovských jedál, ktoré navarili mamička a Frida – slepačia polievka s macesovými *kneidel*, varená ryba s orechmi, veľké husacie pečene (nikdy sme nemávali *gefilte fiš*), dezert *cimes* – a spievali sme. Pres opapa zakaždým spustil pieseň, v ktorej sa spievalo, o čo je lepšie byť mužom než ženou. Mamička ju neznášala a vždy ho zahriakla, aby prestal.

Mamička bola mlčanlivá žena pevných názorov, ktorej nechýbala odvaha. Pochádzala z rodiny Kerpelovcov a bola dcérou prvostupňového bratanca a sesternice Leopolda Kerpela a Johanny Reichfeldovej. Mamička mala ďalšie dve sestry - Erži a Aranku - a brata Maxa, s ktorými vyrastala v menšom meste Mattesburg. Spomínam si, že otecko ho zo žartu premenoval na *Mattesstraf*, čiže z Mattesovho hradu urobil Mattesov trest, lebo stará mama Kerpelová vládla mestečku železnou rukou.

Stará mama Kerpelová totiž bola hnacím motorom, ona stála za rodinným obchodom so pšenitou a s múkou. Bola skôr nižšej postavy, no mimoriadne životaschopná a vzbudzovala v mlyne rešpekt. Otvorenosť, s akou komunikovala s ľuďmi, očividne podedila po matke, mojej prastarej mame. Nikdy som sa s ňou nestretla, no v rodine o nej kolovali historky. Keď sa dozvedela o vynáleze telefónu, vraj iba rozhorčene poznamenala: „Som síce stará, ale to neznamená, že uverím takej hlúposti!“ Sedávala pri obloku v byte oproti vchodu do mlyna a kontrolovala príchody a odchody zamestnancov, pričom si zaznamenávala mená oneskorencov. Poznala všetkých a v hlave si ich roztriedila na usilovných a lajdákov. Takto sa sama pasovala do roly kontrolórky, ktorá mala pod palcom všetky záležitosti týkajúce sa zamestnancov.

V dome Kerpelovcov sme trávievali prázdniny a niekedy aj sviatok *Roš hašana*. Ich dom bol jednoduchý, ale dobre udržiavaný. Z ulice sa vchádzalo najprv do predsiene a odtiaľ do jedálne, tá spolu s kuchyňou tvorila jednu veľkú miestnosť. Spálne boli až za kuchyňou a vonku na zadnom dvore sa nachádzal priestor pre kone. Dom bol veľký, ale nikde by ste nenašli jedinú smietku. Stará mama Kerpelová ustavične naháňala zamestnancov, aby niečo opravovali. Tam som sa naozaj cítila ako doma. Mohli sme sa hrať na ulici, túlať sa – jednoducho sme si užívali bezpečie menšieho mesta.

Rodina Kerpelovcov si ako jedna z prvých v Mattesburgu dala zaviesť elektrinu a urobilo to na mňa dojem. Stará mama Kerpelová sedávala na vyššej stoličke uprostred obývačky pod žiarovkou visiacou z povaly a oduševnene recitovala poéziu nemeckých básnikov Schillera a Goetheho. Počas šabaty čítavala *Cenu urenu*, liturgické texty z konca šestnásteho storočia od Jakoba Izáka Aškenaziho, a veľmi temperamentne deklamovala príbehy z Tóry. Ako malá som sa na ňu rada dívala, ako číta, ako sa očami vpíja do každého riadka.

Jej manžel, starý otec Kerpel, bol dlhé roky *roš kehila*, preto som ho veľmi nevidala. Nepatril k starým otcom, ktorí si sadnú a zhovárajú sa s vnúčatami, ale veľa spieval, a vtedy som sedela a počúvala ho. Pamätám sa, ako precítene a smutne spieval pieseň *Ojfn Pripetčik*.